

Åtgärdsprogram mot afrofobi

Förord

Rasismen har ingen plats i vårt samhälle. Det skriver de flesta under på. Men alltjämt vittnar människor om att de utsätts för diskriminering, hot eller våld på grund av sitt utseende eller ursprung.

Rasismen tar sig olika uttryck och olika former. För vissa riktas den mot deras hudfärg. För andra är det deras namn, kulturella eller religiösa uttryck – en kolt, en kippa eller en slöja.

I grund och botten handlar det om samma sak. Att människor döms på grund av utseende och ursprung. Det splittrar vårt samhälle.

Sverige har i dag flera utmaningar. Den omfattande segregationen är en av de främsta av dessa utmaningar.

När människor utsätts för rasism och diskriminering ökar klyftorna, polariseringen och segregationen. Människor stängs ute från de möjligheter som ska vara tillgängliga för alla. Barn och unga som får utstå rasism, mobbning och diskriminering under sin uppväxt drabbas inte bara under barndomen, utan för resten av livet.

Detta är oacceptabelt. Jämlikheten måste öka. Segregationen ska brytas. Rasismen ska bekämpas.

De åtgärdsprogram som nu presenteras realiserar det löfte som regeringen gav vid Malmö internationella forum för hägkomst av Förintelsen och bekämpande av antisemitism hösten 2021. Då åtog sig regeringen att ta fram åtgärdsprogram mot afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer.

Vi ska bygga ett samhälle där alla kan leva sina liv fullt ut. Där ingen lämnas bakom, utsätts för rasism eller diskrimineras. Dessa program kommer vara viktiga steg mot att nå det målet.

Jeanette Gustafsdotter, kulturminister

Johan Danielsson, bostadsminister och biträdande arbetsmarknadsminister

Åtgärdsprogram mot afrofobi

Rasism har ingen plats i vårt samhälle. Rasism leder till diskriminering, ojämlikhet, segregation och till att människor riskerar att hamna utanför samhällsgemenskapen. De senaste åren har många insatser genomförts för att förebygga och motverka rasism, bl.a. inom ramen för den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, som beslutades 2016. Planen är regeringens verktyg för att förebygga och motverka rasism och polarisering i samhället. I planen adresseras rasism i stort såväl som olika former av rasism, nämligen afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer.

Hösten 2021 inleddes arbetet med särskilda åtgärdsprogram mot olika former av rasism som ett av flera åtaganden av Sverige i samband med Remember – ReAct, Malmö internationella forum för hågkomst av Förintelsen och bekämpande av antisemitism.

Åtgärdsprogrammen syftar till att komplettera den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott och innehåller såväl åtgärder som syftar till att synliggöra och motverka respektive form av rasism som åtgärder som syftar till att generellt motverka rasism. Åtgärdsprogrammen utgår från fyra av de strategiska områden som anges i planen; Mer kunskap, utbildning och forskning, Förstärkt förebyggande arbete på nätet, Ett mer aktivt rättsväsende och Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog. Arbetet kommer att följas upp inom planens nuvarande strukturer i enlighet med planens femte strategiska område, Förbättrad samordning och uppföljning.

Åtgärdsprogrammen har tagits fram med utgångspunkt i dialoger med företrädare för det civila samhället, rapporter om förekomsten av rasism och hatbrott i Sverige och rekommendationer från regionala och internationella människorättsorgan. De innebär även en höjd ambitionsnivå i arbetet mot olika former av rasism som ligger i linje med EU:s handlingsplan mot rasism 2022–2025.

Åtgärdsprogrammet mot afrofobi innehåller åtgärder för perioden 2022–2024. En heltäckande bild av regeringens arbete på området ryms inte inom ramen för åtgärdsprogrammet. Däremot utgör det tillsammans med den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott en gemensam grund för regeringens fortsatta arbete mot afrofobi.

Begreppen rasism och afrofobi

Begreppen rasism och afrofobi är föremål för ständig utveckling och diskussion. Regeringen utgår i åtgärdsprogrammet från de definitioner som anges i den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Med rasism avser regeringen uppfattningar om att människor på grund av föreställningar om ras, nationellt, kulturellt eller etniskt ursprung, religion, hudfärg eller annat liknande förhållande är väsensskilda från varandra och att de därmed kan eller bör behandlas på olika sätt. I planen används även begreppet strukturell

rasism i betydelsen att rasistiska handlingar inte alltid baseras på en individs politiska övertygelse utan kan ske omedvetet. Det innebär att rasism, i olika former, finns som en del av samhällets strukturer. Begreppet afrofobi används i betydelsen ideologier, uppfattningar eller värderingar som ger uttryck för fientlighet mot afrosvenskar.

Strategiskt område Mer kunskap, utbildning och forskning – behov och åtgärder

Att afrosvenskars utsatthet visar sig inom alla stora samhällssektorer såsom utbildning, hälsa, boende och arbetsliv har lyfts i dialoger med organisationer som företräder afrosvenskar. Det har också framhållits att det behövs en åtgärds katalog för arbetet mot afrofobi. Att det finns behov av en bredd av insatser för att motverka afrofobi har också lyfts i FN:s resolution som utnämnt 2015–2024 till det internationella årtiondet för personer av afrikansk härkomst (A/RES/68/237).

Afrosvenskar har lägre lön jämfört med den övriga svenska befolkningen med samma utbildningsnivå. Dessutom är det nära tio gånger vanligare att personer ur den övriga befolkningen uppnår chefspositioner jämfört med afrosvenskar. Det framkommer i Länsstyrelsen Stockholms rapport ”Antisvart rasism och diskriminering på arbetsmarknaden” (2018). Forskare vid Lunds universitet har tagit fram rapporten ”Vita privilegier och diskriminering – processer som vidmakthåller rasifierade ojämlikheter på arbetsmarknaden” (2021). Rapporten visar bl.a. att personer som uppfattas som icke-vita trivs sämre på sina arbetsplatser och att det finns tydliga samband mellan trivsel och erfarenheter av olika former av diskriminering på arbetsplatsen på grund av etnicitet/hudfärg.

Forum för levande historia har tagit fram en kunskapsöversikt om erfarenheter av rasism i kontakt med svenska myndigheter och andra offentliga verksamheter (2021). I den beskrivs studier om hur stereotypa föreställningar gör att människor inte bemöts utifrån sina specifika behov i vården, vilket kan leda till försämrad eller utebliven behandling. Det finns även upplevelser av nedprioritering eller bortprioritering. Upplevelser av kränkande bemötande inom hälso- och sjukvården, däribland förlossningsvården, har även lyfts fram i dialoger med civilsamhället. Det har också beskrivits hur utsatthet för olika typer av rasistiska beteenden bidrar till stress och ohälsa.

Slaveriet av människor från Afrika genom historien och den transatlantiska slavhandeln kan som helhet påverka förekomsten av rasism mot personer med afrikanskt ursprung världen över. Att synliggöra slaveriets historia kan därför utgöra ett bidrag i arbetet med att förebygga och motverka afrofobi idag.

Afrosvenskars ojämlikhet i förhållande till majoritetsbefolkningen behöver synliggöras. Det har framförts av civilsamhället som också har betonat vikten av jämlikhetsdata i sammanhanget. Vidare har framförts att det saknas kunskap om hur olika diskrimineringsgrunder samvarierar och riskerar att leda till en särskild utsatthet för t.ex. svarta muslimer.

Statistiska centralbyrån har tagit fram en rapport (2022) som visar att personer födda utanför Europa och personer födda i Sverige med utomeuropeisk bakgrund och som har bott en längre tid i Sverige oftare har, vad som kan beskrivas som, sämre socioekonomiska förutsättningar än personer födda i Sverige med föräldrar födda i Sverige. Rapporten visar även att det för kvinnor och män födda i Afrika söder om Sahara respektive kvinnor och män med minst en förälder född i Afrika söder om Sahara finns störst oförklarade skillnader vad gäller arbetsinkomst och att det behövs ytterligare kunskap för att kunna klargöra om det är rasism och diskriminering eller någon annan faktor som ligger bakom dessa.

Utveckla arbetet mot rasism på arbetsmarknaden

- Länsstyrelserna ska vidareutveckla arbetet mot rasism på arbetsmarknaden. Arbetet syftar till att synliggöra begränsande normer kring hudfärg och bidra till att undanröja hinder för att afrosvenskar, och andra personer som riskerar att utsättas för rasism, ska få tillgång till lika rättigheter på arbetsmarknaden. Länsstyrelsen i Stockholms län samordnar arbetet.

Ökad kunskap om Sveriges deltagande i den transatlantiska slavhandeln och slaveriet

- Forum för levande historia ska öka kunskapen om Sveriges deltagande i den transatlantiska slavhandeln och slaveriet. I uppdraget ingår att ta fram och sprida utbildningsmaterial främst riktat till elever i grundskolan, gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen samt deltagare inom folkhögskolan.

Ta fram, utveckla och sprida kunskapsstöd för att motverka rasism inom hälso- och sjukvården

- Socialstyrelsen ska ta fram, utveckla och sprida kunskapsstöd för att motverka förekomsten av rasism och främja allas lika rättigheter och möjligheter inom hälso- och sjukvården och bidra till en jämlik vård. Kunskapsstödet ska spridas till de som arbetar inom hälso- och sjukvården för att ge stöd i deras bemötande av patienter och närstående. Kunskapsstödet ska vara målgruppsanpassat och utformas så att det kan omsättas och förankras i hälso- och sjukvårdspersonalens vardagliga arbete.

Kunskapshöjande insatser om olika former av rasism

- Forum för levande historia ska under 2022–2024 förstärka arbetet med att genomföra kunskapshöjande insatser om olika former av rasism, däribland afrofobi. I uppdraget ingår att ta fram eller utveckla stödmaterial om olika former av rasism och genomföra fortbildningsinsatser.

Utveckla och sprida metodstöd för arbetet mot rasism

- Forum för levande historia ska under 2022–2024 utveckla och sprida ett metodmaterial om arbete mot rasism för att kvalitetssäkra offentliga verksameters bemötande av allmänheten. Myndigheten ska även erbjuda möjligheter till kunskaps- och erfarenhetsutbyte för dessa målgrupper för att ge ett långsiktigt och effektivt stöd i arbetet med att motverka rasism och liknande former av fientlighet i offentlig verksamhet.

Diskriminering som har samband med flera diskrimineringsgrunder

- Diskrimineringsombudsmannen ska utifrån anmälningar om diskriminering fördjupa kunskapen om diskriminering som har samband med flera diskrimineringsgrunder och belysa frågor som har att göra med intersektionalitet, dvs. hur olika maktordningar och diskrimineringsgrunder påverkar och ibland förstärker varandra.

Arbetsrelaterad stress bland vissa utsatta grupper

- Myndigheten för arbetsmiljökunskap ska inhämta och sammanställa kunskap om samband mellan vissa gruppers utsatthet och arbetsrelaterad stress. Ett särskilt fokus ska vara kunskap om arbetsmiljö och vilken betydelse utsatthet till följd av etnisk tillhörighet, hudfärg och religion eller annan trosuppfattning kan ha för individens hälsa. Kunskapssammanställningen ska spridas så att den kan utgöra ett stöd för arbetsgivare, skyddsombud och andra förtroendevalda på arbetsplatser.

Fortsatta medel för nationellt forskningsprogram om rasism

- Vetenskapsrådet ska i samråd med Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) fortsätta utlysa medel för ett nationellt forskningsprogram om rasism som omfattar 20 miljoner kronor per år.

Barns och ungas utsatthet för afrofofi

Av Barnombudsmannens rapport ”Om barns och ungas utsatthet för rasism” (2021) framgår att barns upplevelser av rasism normaliserats och är en del av barns vardag redan från tidig ålder, särskilt i skolan och på nätet. Vidare framgår att rasismen är utbredd och kommer till uttryck på många olika sätt, bl.a. genom att barn osynliggörs eller får utstå verbala trakasserier, hot och våld i olika miljöer från både andra barn och vuxna. Enligt artikel 2 i FN:s konvention om barnets rättigheter ska alla barn få sina rättigheter tillgodosedda och inget barn får diskrimineras. I rapporten beskrivs hur vissa barn upplever att de inte har tillgång till samma rättigheter som andra barn, medan andra inte känner till sina rättigheter.

En studie om barns erfarenheter av utsatthet för rasism från Rädda Barnen (2021) visar att barn upplever att vuxna inte lyssnar, förstår eller tar barnens erfarenheter av rasism på tillräckligt stort allvar.

I dialoger med civilsamhället har även påtalats att afrosvenska barn är en synlig minoritet och därför riskerar att utsättas för rasism redan på förskolan. Vid en särskild dialog med organisationer som företräder barn och unga lyftes det fram att barn och unga ofta inte vet vart de ska vända sig när de blivit utsatta för rasism för att utkräva och få sina rättigheter tillgodosedda.

Genom skolan utbildas barn och unga om grundläggande demokratiska värden och mänskliga rättigheter. En revidering av läroplanen som börjar gälla hösten 2022 synliggör begreppet rasism samt anger att rasism ska förebyggas och bemötas med kunskap och aktiva insatser. Det är viktigt att det finns verktyg för att motverka afrofofi och andra former av

rasism i hela skolan och att de insatser som görs möter lärares och elevers behov på bästa sätt. I det arbetet är både Forum för levande historias och Skolverkets arbete centralt.

Ökad kunskap hos barn om rasism och rättigheter

- Barnombudsmannen ska genomföra kunskapshöjande insatser om rasism utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter för att stärka barns och ungas förmåga att själva ta tillvara sina rättigheter. I uppdraget ingår att vidareutveckla webbplatsen Mina Rättigheter.

Stöd- och informationsmaterial om att samtala med barn om rasism

- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ska se över, inhämta och sammanställa kunskap i stöd- och informationsmaterial om hur vuxna kan prata med barn och unga om rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Kunskapssammanställningen ska spridas så att den kommer till användning i praktiken och kan utgöra ett stöd för främst vårdnadshavare, men även för personal i myndigheter, kommuner och regioner.

Ökad kunskap om vart elever och vårdnadshavare kan vända sig när någon blivit utsatt för diskriminering eller kränkande behandling

- Diskrimineringsombudsmannen ska, i samverkan med Barn- och elevombudet vid Statens skolinspektion, genomföra särskilda informationsinsatser om vart barn, elever och vårdnadshavare kan vända sig när någon blivit utsatt för diskriminering eller kränkande behandling i skolan.

Demokratistärkande insatser för att motverka rasism i skolan

- Statens skolverk ska under 2022 och 2023 tillsammans med Forum för levande historia utveckla ett verktyg för ett systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i bland annat skolväsendet för att motverka olika former av rasism, däribland afrofobi.

Strategiskt område Förstärkt förebyggande arbete på nätet – behov och åtgärder

Enligt Barnombudsmannen är internet en av de vanligaste arenorna där barn utsätts för eller upplever rasism. Enligt rapporten ”Utsatt på internet” (Statens medieråd, 2020) visar forskningen att det finns en tendens att vissa grupper löper större risk för att bli utsatta för nätmobbning än andra, t.ex. unga med en annan etnicitet än majoriteten där man bor.

Statens medieråd och organisationer i civilsamhället har bidragit med kunskap och pedagogiska material för att öka medvetenheten om hur text, bilder och symboler på nätet kan befästa rasistiska idéer. Ytterligare kartläggningar och analyser behöver tas fram för att kunna göra verktyg och insatser för att förebygga afrofobi och andra former av rasism mer träffsäkra.

Kartläggning av våldsbejakande extremism och rasism i digitala miljöer

- Totalförsvarets forskningsinstitut ska kartlägga förekomsten av olika former av rasism i digitala miljöer. I uppdraget ingår att mäta förekomsten av rasism och analysera hur den tar sig uttryck i olika digitala miljöer med anknytning till Sverige. Myndigheten ska särskilt granska förekomsten av bland annat afrofobi.
- Totalförsvarets forskningsinstitut ska fr.o.m. 2022 permanent genomföra kartläggning och analys av våldsbejakande extremism och rasism i digitala miljöer.

Metoder för att motverka rasism på nätet

- Statens medieråd ska ta fram metoder för att motverka rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott på nätet bland barn och unga. Myndigheten ska identifiera metoder som kan motverka förekomsten av sådana uttryck på nätet, bland annat utifrån de olika roller som barn och unga kan ha i nätmobbningssituationer. I uppdraget ingår även att sprida metoder som visat sig fungera.

Strategiskt område Ett mer aktivt rättsväsende – behov och åtgärder

Vid dialoger med civilsamhället har framförts att det finns behov av ökad kunskap om rasism och afrofobi inom rättsväsendet och att polisen behöver förbättra sina rutiner när de tar emot anmälningar om afrofobiska hatbrott. I rapporten ”Slumpvis utvald” (2017), framtagen av Stockholms universitet på uppdrag av Civil Rights Defenders, beskrivs att bl.a. afrosvenskar och andra grupper upplever att det förekommit att de blir stoppade av polisen på grund av etnicitet. Liknande upplevelser beskrivs i rapporten ”Att vara svart i EU” från EU:s Fundamental Rights Agency (EU-Midis II, 2018), som undersöker bl.a. erfarenheter hos personer av afrikansk härkomst i tolv EU-medlemsstater, däribland Sverige.

Enligt Brottsförebyggande rådets statistik identifierades 574 afrofobiska hatbrott år 2020, vilket motsvarade 28 procent av hatbrotten av typen främlingsfientliga och rasistiska hatbrott. Den vanligaste brottsplatsen är en allmän plats och gärningspersonen en okänd person. Jämfört med hatbrott med andra motiv förekommer denna typ av hatbrott mer på arbetsplatser. I vissa fall var förövaren en kund eller klient till den som utsatts. Det kan t.ex. handla om ofredanden mot taxichaufförer eller förolämpningar mot butikspersonal. Ett annat exempel på hatbrott är afrofobiskt klotter.

Det finns behov av insatser för att skapa förutsättningar för att fortsatt utveckla arbetet mot afrofobiska hatbrott. Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten har de senaste åren höjt ambitionsnivån avseende hatbrott och andra brott som hotar demokratin. En målbild som Polismyndigheten har formulerat i en delredovisning är att alla hatbrott ska utredas av en särskild resurs med fördjupad kunskap om området och att det för medborgarna ska kännas meningsfullt att anmäla brott och kontakta polisen oavsett utgång i det enskilda ärendet (Polismyndigheten, 2022).

Nuvarande förbud mot diskriminering är för vissa offentliga verksamheter begränsat till anställdas bemötande av allmänheten. Utredningen om vissa frågor i diskrimineringslagen har i sitt slutbetänkande "Ett utökat skydd mot diskriminering" (SOU 2021:94) bl.a. lämnat förslag om ett utökat förbud för viss offentlig verksamhet såsom rättsvårdande myndigheter. Utredningen föreslår att bestämmelsen ändras så att även t.ex. myndighetsutövning i förhållande till enskilda och beslut omfattas. Förslagen har remitterats.

Fördjupad studie om hatbrott mot afrosvenskar

- Brottsförebyggande rådet genomför en fördjupad studie om afrofbiska hatbrott. Studien ska belysa den afrofbiska hatbrottslighetens karaktär i syfte att få förbättrad kunskap för att kunna stärka det förebyggande arbetet mot afrofofi.

Utvecklat och förbättrat arbete mot hatbrott

- Polismyndigheten ska under 2022 och 2023 fortsatt utveckla och förbättra arbetet för att bekämpa hatbrott och andra brott som hotar demokratin. Polismyndigheten ska bland annat genomföra kompetenshöjande insatser inom myndigheten samt redovisa resultat av det arbete som bedrivs för att förstärka den brottsutredande förmågan och uppkläringen av dessa brott. Inom ramen för uppdraget ska Polismyndigheten samverka med andra myndigheter och organisationer.

Strategiskt område Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog – behov och åtgärder

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har sedan 2008 fördelat medel för att stödja verksamheter som motverkar eller förbygger rasism eller liknande former av intolerans.

Organisationer som företräder afrosvenskar har framfört behov av att ta tillvara den kunskap om afrofofi som finns inom civilsamhället och har samtidigt påmint om att tillgång till resurser är nödvändigt för civilsamhällets möjligheter att verka.

Inom arbetet med planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott och åtgärdsprogrammet mot afrofofi har särskilda dialoger anordnats med bland annat organisationer som företräder afrosvenskar och andra organisationer som motverkar afrofofi.

Stöd till civilsamhällets arbete mot olika former av rasism

- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ska fördela drygt 14 miljoner kronor under 2022 till verksamheter som motverkar eller förebygger rasism eller liknande former av intolerans.

Dialog med civila samhället

- Regeringen avser att fortsätta dialogen med organisationer som företräder afrosvenskar och andra organisationer som motverkar afrofofi genom kontinuerliga möten om afrofofi och arbetet inom ramen för åtgärdsprogrammet.